

*Яценко Валентина Володимирівна,
кандидат економічних наук*

Харківська гуманітарно-педагогічна академія, м. Харків

Постановка проблеми. За останні десятиліття інфокомунікативний простір мережі Інтернет став особливим за значенням фактором психологічного впливу на розвиток і діяльність мільйонів людей по всьому світу. Дослідження відповідної наукової проблеми дає можливість ґрунтовніше і повніше дослідити психологічну специфіку навчальних і освітніх можливостей мережі Інтернет провідних країн світу.

Аналіз досліджень та публікацій. Дослідження останніх років показують, що інформатизація професійної діяльності стає сьогодні провідною тенденцією розвитку сучасної цивілізації. Немає жодних сумнівів в тому, що це не короткострокове соціальне явище, а стійкий довгостроковий процес, який стане однією з відмінних особливостей розвитку цивілізації в ХХІ столітті.

Вже в першому десятилітті нового століття використання засобів інформатики, телекомунікаційних систем та інформаційних технологій стане в інформаційно розвинених країнах практично повсюдним не лише в промисловості, економіці і фінансах, але також і у сфері адміністративного управління, політиці, науці, освіті, культурі, охороні здоров'я.

Таким чином, висококваліфікованим фахівцем в ХХІ столітті вважатиметься лише та людина, яка окрім своїх професійних знань, умінь і навиків володітиме також і здатністю ефективно використовувати в своїй діяльності ті нові можливості, які відкриває йому інформаційне суспільство. Перш за все це можливість використання різного роду інформаційних ресурсів в корпоративних національних і міжнародних інформаційних мережах. Для забезпечення таких можливостей необхідні, звичайно ж, розвиток відповідної сучасному рівню інформаційної інфраструктури суспільства, а також входження в міжнародний інформаційний простір.

Відзначимо, що проблема широкого вживання комп'ютерних технологій у сфері освіти в останнє десятиліття викликає підвищений інтерес в педагогічній науці. Великий вклад для вирішення проблеми комп'ютерних технологій навчання внесли українські і зарубіжні учені: В.І. Гріценко, В.Ф. Шолохович, О.І. Агапова, О.А. Кривошиїв, С. Пейперт, Р. Клейман, Б. Сендов, Б. Хантер і ін.

Метою є історичний розвиток та сучасний стан впровадження дистанційного навчання у вітчизняній освіті та закордоном.

Виклад основного матеріалу. У сучасній системі освіти використання інформаційно-комунікаційних технологій як інструменту, що підвищує ефективність навчання, незаперечно. При цьому інформаційні технології повсюдно використовуються як для підтримки традиційної системи освіти, так і для впровадження нової моделі - дистанційного навчання (e-learning). На Заході дистанційне навчання поступово завойовує все більшу популярність, перетворюючись на зручну альтернативу традиційного навчання для здобування вищої освіти.

Всі ми знаємо, що система дистанційного навчання (ДНО) - це індивідуальне навчання в телекомунікаційному комп'ютерному освітньому середовищі, що дозволяє, окрім звичайних освітніх завдань, вирішувати досить ефективно й інші завдання. Наприклад, пошук інформації в системах телекомунікацій і зв'язку; її обробку; узагальнення й аналіз; і, мабуть, найголовніше - уміння орієнтуватися в незнайомій ситуації і вдосконалення своїх знань. А також дистанційне навчання - це спосіб навчання на відстані, при якому викладач та учень фізично знаходяться в різних місцях. Історично дистанційне навчання означало заочне навчання. Проте зараз це засіб навчання, який використовує аудіо-, відеотехніку, інтернет і супутникові канали зв'язку. Все це в значній мірі стимулює збільшення студентів на ДНО. З підвищенням рівня розвитку засобів телекомунікацій і зв'язку ці тенденції зростатимуть [1, с. 96].

Словосполука «дистанційна освіта» (ДО) міцно увійшла до світового освітнього лексикону. Протягом останніх трьох десятиліть ДО стала глобальним явищем освітньої й інформаційної культури, змінивши подобу освіти в багатьох країнах світу. База даних ICDL (The European Computer Driving Licence (ECDL - Європейські комп'ютерні права, також відомі під назвою ICDL - Міжнародні комп'ютерні права) - провідна світова програма підвищення комп'ютерної писемності і сертифікації навиків володіння персональним комп'ютером містить опис більше 850 центрів дистанційної освіти, розташованих на всіх континентах, окрім Антарктиди, в яких лише по різних програмах професійної освіти навчаються приблизно дванадцять мільйонів студентів - приблизно 13-14% від загальної кількості студентів в світі. Розвиток дистанційної освіти визнаний одним з ключових напрямів основних освітніх програм ЮНЕСКО «Освіта для всіх», «Освіта крізь усе життя», «Освіта без кордонів» і середньострокової стратегії ЮНЕСКО на 1996-2001 рр [2, с.45].

Як відомо, в 60-і роки ХХ століття важливі завдання встали перед вищою школою у зв'язку з розширенням програм безперервної освіти, підвищення кваліфікації і перепідготовки фахівців. Філософія ЮНЕСКО, інших міжнародних організацій, що здійснюють свою діяльність у сфері освіти, зводиться до того щоб перетворення і нововведення у вищій освіті прямували в русло перетворення різних теорій і концепцій безперервної освіти в реальність, переведення жорстких, негнучких і елітарних систем вищої освіти в доступну для всіх.

В рамках цієї загальновизнаної філософії традиційні вищі учбові заклади передивляються свої структури, учбові плани і програми, форми і методи навчання. Так з 60-х років у Великобританії почала створюватися мережа політехнічних коледжів з 2-3-річними терміном навчання, орієнтованих на підготовку фахівців безпосередньо для виробництва; у Франції з тією ж метою були створені університетські технологічні інститути; у ФРН - вищі професійні школи; у США і Японії значно розширена мережа дворічних коледжів. Широкого поширення набули методи навчання, що поєднують навчання в аудиторіях з роботою на виробництві (у Великобританії - сендвіч-курси, в США - кооперовані форми навчання), до СРСР - втузів.

Можна сказати, що головним досягненням розвитку ДО в 60-і роки було усвідомлення того практично доведеного факту, що альтернативою денній формі навчання може бути освіта громадян, яке направляється і контролюється вузами, що принципово розширює дидактичні рамки вищої освіти.

Створення в 1969 р. Британського Відкритого університету (БВУ) дало значний імпульс розвитку теоретичних основ і практики ДО в світі. Ще в 1963 р. тодішній лідер лейбористської опозиції Г. Вільсон виступив з пропозицією про створення радіоуніверситету, який був би консорціумом існуючих університетів. Ця пропозиція була зроблена під враженням розмаху заочної освіти в Радянському Союзі і успіхів телевізійного навчання в США. Його пропозиція не лише не викликала позитивного відгуку з боку представників університетів, але і породила потік кепкувань. У 1966 р.,

коли Г. Вільсон вже два роки був прем'єр-міністром, спеціальний додаток до лондонської «Таймс», присвячений проблемам освіти, висвітлює ідею Вільсона як гірший зразок нестерпної непрактичності соціалістів [3, с.25].

Виникнення БВУ як повноцінної і повноправної академічної установи зробило значний вплив на багато країн. Уряди цих країн отримали аргумент в дискусії з академічним світом за визнання легітимності нетрадиційних шляхів розвитку вищої освіти. За образом і подобою БВУ стали створюватися університети в Австралії, Німеччині, Ізраїлі, Індії, Іспанії, Канаді, Нідерландах, Пакистані, США, Туреччині, ЮАР та ін. Всього з 1970 по 1984 рік в різних регіонах світу (Африка, Північна Америка, Південна Америка, Азія, Європа, Океанія) було створено 187 нетрадиційних університетів.

Збільшення числа дистанційних університетів привело до того, що зростання чисельності студентів денних відділень в 70-80-і роки став відставати від зростання чисельності студентів, що навчалися без відриву від основної діяльності. Лише у Великобританії середньорічні темпи зростання чисельності студентів, що навчалися в системі ДО, склали 10,8%, а студентів-очників - лише 2,3%.

Можна сказати, що установа Британського Відкритого університету стала поворотним пунктом в історії сучасної дистанційної освіти. Характерною особливістю цього університету, а услід за ним і інших університетів ДО є домінуюча роль уряду в їх створенні.

Установи, що надають можливість дистанційної освіти, відрізняються один від одного. Їх особливості залежать від рівня і змісту навчання, кількості і складу, технічних і фінансових, політики уряду і культурно-історичних особливостей системи освіти тієї або іншої країни, від використання тієї або іншої моделі ДО.

На долю 20 промислово розвинених країн доводиться велика частина установ - близько 830, тоді як на долю 77 країн, що розвиваються, включених в список відкритих університетів Великобританії (ВУВ), доводиться всього 280 таких установ. Якщо до того ж врахувати, що Індії, Мексики, Колумбії, Аргентини і Зімбабве припадає на частку близько 100 установ, то стає зрозумілим, що світ, який розвивається, в основному позбавлений можливостей, які мають в своєму розпорядженні розвинені країни.

Найбільш багаточисельні учбові заклади дистанційної освіти в США і Канаді, де навчання по дистанційних програмах пропонує більше 700 коледжів і університетів.

По схожих моделях функціонують і інші університети, створені за типом ВУВ.

Проте кожен з них привносить в розвиток ідеї дистанційної освіти свої національні особливості, враховує конкретні потреби в освітніх послугах. У організаційному плані ДО будується з врахуванням умов, в яких функціонує національна система освіти в цілому. Візьмемо для порівняння невелику державу Ізраїль і одну з найбільших по території і населенню державу Індію, їх системи ДО визнані в світі передовими.

Співвідношення умов функціонування ВУВ з ситуацією в Ізраїлі і інших країнах дозволяє зробити висновок, що модель ВУВ не у всьому може застосовуватися іншими університетами. Значною мірою це пов'язано з тією обставиною, що ВУВ користується необмеженою фінансовою і, що не менше важливо, політичною підтримкою з боку англійського уряду.

Відкритий університет Ізраїлю (ВУІ) - єдиний і головний вуз країни по дистанційному навчанню. Останніми роками близько 30 коледжів Ізраїлю стали активно співпрацювати з ВУІ, оскільки багато студентів не бажали вчитися в класичних ізраїльських, університетах і ВУІ довелося швидко реагувати на різку зміну ситуації. По-перше, університет запропонував коледжам стати його агентами, що надають студентам навчання за курсами ВУІ. Оскільки список предметів, пропонованих університетом, вельми значний, а коледжі зацікавлені в розширенні спектру запропонованих ними послуг, ця спроба увінчалася успіхом. По-друге, була створена система посиленого інструктажу, тобто навчання, заснованого на щотижневій груповій зустрічі викладачів коледжів з інструктором університету. Подібна система залучила велику кількість студентів, тих, хто був зацікавлений в інтенсивному очно-заочному навчанні, та залишає час для роботи. Це привело до різкого зростання числа молодших студентів, що реалізують таким чином свій перший шанс здобування вищої освіти. По-третє, університет став розробляти програми навчання на здобуття другої академічного ступеня - магістра, що, в принципі, недосяжно коледжам. У 1996 р. Рада з вищої освіти надала університету право присвоєння ступення магістра по обчислювальній математиці і техніці.

Досвід і дослідження, проведені в ВУІ, свідчать про необхідність складання спеціальної програми діяльності допоміжних служб і включення їх із самого початку в загальний план роботи того або іншого вузу. При цьому набір служб, що підходять до всіх установ дистанційної освіти, залежить від конкретних і спільних завдань. Вони повинні бути пристосовані до характерних рис студентів, враховуючи їх місце проживання, матеріальне становище, і пропонованим типам курсів.

Відзначимо, що організаційно-педагогічна ситуація в області ДО в Індії інша. Інтерес до досвіду Індії пояснюється тим, що, хоча на створення відкритих університетів в Індії великий вплив має досвід ВУВ, та він зовсім інший та суттєво відрізняється від Великобританії.

Індія почала ДО зі створення Інституту по переписці при Університеті Делі в 1962 р. Значною подією стало заснування в 1982 р. ВУ в штаті Андхра Прадеш, в якому почали навчатися відразу 40 000 студентів. Потім почали створюватися ВУ в інших штатах, а в 1985 р. був заснований Національний відкритий університет ім. Індіри Ганді (IGNOU), який прийняв на себе роль of the University Grants Commission [4, с.4]. Університет створений за рішенням парламенту Індії. Має 268 навчальних центрів по всій країні, планується відкриття центрів за кордоном. Університет ставить за мету надати освітні послуги широким верствам населення (жінкам, інвалідам, малозабезпеченим, громадянам Індії, що проживають за кордоном) та застосовує кейс-технології, індивідуальні консультації з викладачами, супутникові засоби зв'язку. На сьогодні це один з найбільших відкритих університетів у світі - у ньому навчаються 185 тис. чоловік. Щорічно університет приймає на різні програми навчання близько 80 тис. студентів. В Індії працюють ще два відкриті університети (Kota Open University, Yashwantrao Chavan Maharashtra Open University) і Національна відкрита школа (National Open School), у цілому понад 50 установ ВДО [5, с.15].

Освіта на відстані без відриву від основної діяльності (дистанційна освіта) має в СССР давнє коріння й стали традиції. Творцем відкритої й заочної професійної освіти в СССР прийнято вважати Карла Карловича Мазинга (1849-1926), відомого математика, інженера й педагога, голови Московського відділення Імператорського російського технічного суспільства. З його ініціативи й при його участі в 1870 г. були створені перші вечірні робочі курси й класи, реальні училища в Петербурзі й Москві, що давали можливість бажаючим одержати шкільну й вищу освіту. Багато сил він віддав створенню Політехнічного інституту. Однак його прагненням призначено було стати реальністю тільки в 1908 р., коли з ініціативи П. Столипіна, П. Мілюкова, М. Ковалевського, О. Шанявського був створений Московський міський народний університет для робітників і селян. На проєкті закону імператор Микола II 26.06.1908 г. написав: «Бути тому». За законом університету було присвоєно ім'я Альфонса Леонівича Шанявського.

Значною віхою в розвитку заочної освіти став наказ Народного комісаріату важкої промисловості від 13.12.1932 г. №907 « Про мережу заочних навчальних закладів». Наказ передбачав скорочення мережі створених на той час заочних

інститутів, залишивши замість 47 усього 10, об'єднаних у Всесоюзний заочний інститут технічної освіти (ВЗІТО) і його відділення на місцях. В 1947 р. ВЗІТО був перейменований у Всесоюзний заочний політехнічний інститут, нині Московський державний відкритий університет (МДВУ), двоєпрофільного типу. В 1940/ 41 рр. у країні діяло 18 заочних вузів. В 1939 р. була заснована заочна аспірантура.

За даними на 2009 р., у МДВУ навчається близько 70 тис. студентів (за очною формою - близько 9 тис., за очно-заочною - 9 тис., заочною - 50 тис.), до його складу входять 8 інститутів, 15 філій і 15 представництв. На 140 кафедрах працюють близько 3 тис. співробітників, у тому числі 228 професорів і докторів наук, 420 доцентів і кандидатів наук, лауреати державних премій, заслужені діячі науки, члени різних академій. В основі навчання – кейс-технології й очні сесії.

У числі провідних заочних вузів можна назвати й створений в 1951 р. Московський державний заочний педагогічний інститут (МДЗПІ). В 1995 р. він був реорганізований у Московський державний відкритий педагогічний університет (МДВПУ). В 2000 р. університету привласнене ім'я М.А.Шолохова.

На сьогодні МДВПУ являє собою провідне навчальне двоєпрофільний заклад Росії, на факультетах якого на 26 спеціальностях навчаються більш 16 тисяч студентів. Здійснюється підготовка докторантів по 7 і аспірантів по 37 спеціальностях. Щорічно в університет вступає більш 5 тисяч студентів. За час існування вузу підготовлено більш 55 тисяч фахівців. Випускники університету одержують вищу професійну освіту, дипломи на рівні фахівця, а також додаткову освіту. На базі МДВПУ ім. М. А. Шолохова функціонує Науково-методична рада з підготовки фахівців без відриву від основної діяльності (дистанційному навчанню) й андрагогіки Учбово-методичного об'єднання педагогічних вузів Росії, Міжвузівський центр дистанційної освіти. МДВПУ має договір про спільну діяльність із Відкритим університетом Ізраїлю, у рамках якого в Москві на двосторонній основі створений Інтернет-Центр дистанційного навчання, за допомогою якого москвичі можуть освоювати курси ВУІ й одержувати відповідні сертифікати. Планується використовувати центр у просуванні курсів МДВПУ в Ізраїль на рівні магістерських дипломів.

Розвиток дистанційної освіти в Україні розпочався значно пізніше, ніж у країнах Західної Європи і здійснювався за умов низького рівня інформатизації українського суспільства, незначної кількості оснащення комп'ютерною технікою шкіл України та відсутності спеціалізованих методик дистанційного навчання. Теоретичні, практичні та соціальні аспекти дистанційної освіти розроблені в нашій країні недостатньо. Кількість наукових організацій та вищих навчальних закладів України, які активно розробляють або використовують відповідні курси дистанційного навчання досить незначна.

Розвиток дистанційної освіти в Україні відбувається з урахуванням уже існуючих досягнень в цій галузі. У динаміці цього процесу можна умовно виділити кілька етапів. Перші кроки до розвитку ДО в Україні були зроблені ще наприкінці 90-х років. У лютому 1998 р. Верховна Рада приймає Закон України "Про національну програму інформатизації", в якому формулюються задачі з інформатизації освіти та визначаються напрямки їх реалізації. З моменту прийняття цього Закону у системі освіти України відбувається ряд позитивних змін у галузі інформатизації та освоєння Internet.

З 1997 року в Україні регулярно проводяться Всеукраїнські конференції "Інтернет - технології в інформаційному просторі держави". В 1998 році науковці країни організують та проводять національну конференцію в Одесі, на якій відбулося підписання меморандуму про співробітництво між 27 ВНЗ України. Спільною постановою Президії Національної Академії наук України і Колегії Міністерства освіти України в 1997 році було створено Асоціацію користувачів телекомунікаційною мережею закладів освіти і науки України з координуючим "Центром Європейської інтеграції" у місті Києві, який в подальшому отримав офіційну назву Українська науково-освітня телекомунікаційна мережа "УРАН".

В 2000 році Міністерство освіти та науки України затвердило "Концепцію розвитку дистанційної освіти в Україні", яка передбачає створення в країні системи освіти, що забезпечує розширення кола споживачів освітніх послуг, реалізацію системи безперервної освіти "протягом всього життя" та індивідуалізацію навчання при масовості освіти.

Крім того, створення Українського центру дистанційної освіти на основі Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут" дало можливість проводити в Україні курси навчання для викладачів ВНЗ, розроблювачів дистанційних курсів і укладати договори з ВНЗ про співробітництво з метою координації створення системи дистанційної освіти в Україні.

Можливість отримати потрібну професію без обтяжливих подорожей до ВНЗ надає, наприклад, Міжнародний університет фінансів (iuf.ntu-kpi.kiev.ua). По закінченні дистанційні студенти одержують диплом про вищу освіту.

Міжнародний центр дистанційної освіти (www.uara-dlc.org.ua) Академії державного управління при Президенті України (www.academy.kiev.ua) входить до Навчальної мережі глобального розвитку Світового банку, що об'єднує понад 50 подібних центрів у Європі, Америці, Азії та Африці.

У Міжнародному центрі дистанційних технологій навчання при Міжнародному центрі інформаційних технологій і систем ЮНЕСКО (МЦДТН, learn.dlab.kiev.ua) студенти мають можливість пройти навчання з Дистанційної мультимедійної програми для викладачів з використання ІКТ в дистанційному навчанні (для підвищення кваліфікації педагогів різних рівнів без відриву від основної роботи).

Висновки. Вирішення нових завдань, поставлених перед системою освіти України процесами державотворення, кардинальними змінами в суспільно-політичному житті суспільства, вимагає вироблення адекватної організаційної структури системи освіти, яка б забезпечувала перехід до принципу "освіта впродовж усього життя". Вирішення цієї проблеми можна знайти через добре відому в усьому світі систему дистанційного навчання.

Не виключене, що вже в 2011-2013 рр. усі державні вузи країни будуть активно використовувати моделі дистанційного навчання й Україна перетвориться в лідера цієї галузі не тільки на регіональному, але й на європейському рівні. Найважливішим є формування команди у вузах, яка буде підтримувати дистанційну модель навчання, а також здійснювати інформування серед цільових аудиторій - студентів і педагогів.

Резюме. У статті розглядаються питання широкого вживання нових сучасних інформаційних технологій, як для підтримки традиційної системи освіти, так і для впровадження нової моделі - дистанційного навчання (e-learning). Вказується на різке зростання числа дистанційних університетів і установ, що надають можливість дистанційної освіти. Також були розглянуті умови ефективного використання дистанційної освіти і проекти в області дистанційного навчання в Україні. **Ключові слова:** інформаційні технології, дистанційна освіта, заочна освіта, університети, установа, традиційне навчання, модель, система.

Резюме. В статье рассматриваются вопросы широкого применения новых современных информационных технологий, как для поддержки традиционной системы образования, так и для внедрения новой модели - дистанционного обучения (e-learning). Указывается на резкий рост числа дистанционных университетов и учреждений, предоставляющих возможность дистанционного образования. Также были рассмотрены условия эффективного

использования дистанционного образования и проекты в области дистанционного обучения в Украине. **Ключевые слова:** информационные технологии, дистанционное обучение, заочное образование, университеты, учреждение, традиционное обучение, модель, система.

Summary. Issues of wide utilization of new information technologies not only for supporting of a traditional system of education but also for implementing a new model such as distance education (e-learning) are considered in the article. It is stated that there are many distance education institutions and universities providing such services. Also conditions of effective distance education and projects of distance learning in Ukraine are considered. **Keywords:** information technologies, distance education, extramural education, universities, an institution, traditional education, a model, a system.

Література

1. Владимирова Л.П. Сучасні інформаційно-комунікаційні й педагогічні технології в освіті // www.relearn.ru/conf/conf2007/section4/4_07.html.
2. Аверьянов Л.Я., Рунов А.В. Интернет як форма дистанційного навчання // Інформаційні технології. 2003. № 4.
3. Овсянников В.І., Густирь А.В. Введення в дистанційну освіту // <http://www.mgopu.ru/pvu.old/255/rep255.doc>.
4. Danielj. S. Distance learning: the vision and distance learning: the reality-what works, what travels?/ Technology standard sforg lobal learning, Salt palace convention centre, Saltlake city, Utah, Unitedstates, April26-28,1998.
5. Garrisond.R.Distanceeducationfortraditionaluniversities:part time professional learning/ Journa cademy istance education, 1998, June1994.